

Ocena knjige »Osnove psihologije branja«

LJUBICA MARJANOVIČ UMEK*

Univerza v Ljubljani, Oddelek za psihologijo, Ljubljana

Review of the book »Essentials of psychology of reading«

LJUBICA MARJANOVIČ UMEK

University of Ljubljana, Department of Psychology, Ljubljana, Slovenia

Pečjak, S. (1999). *Osnove psihologije branja: Spiralni model kot oblika razvijanja bralnih sposobnosti učencev*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete (ISBN: 86-7207-110-7).

Avtorica Sonja Pečjak v knjigi obravnava področje psihologije branja, ki je pri nas malo raziskovano, čeravno gre za področje, ki je v sodobni družbi, navkljub naglemu tehnološkemu razvoju, zelo aktualno. Družba potrebuje bralca z avtomatizirano tehniko branja, dobrim razumevanjem prebranega in sposobnostjo fleksibilnega branja različnega gradiva.

Knjiga je razdeljena na dva enakovredna dela, teoretični in eksperimentalni del.

V prvem poglavju Pečjakova kratko predstavi posamezna obdobja raziskovanja branja, v katerih avtorji in avtorice na različne načine opredelijo branje. Gre za definicije, ki

*Naslov / address: red. prof. dr. Ljubica Marjanovič Umek, Univerza v Ljubljani, Oddelek za psihologijo, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija, e-mail: ljubica.marjanovic@mss.edus.si

poudarjajo prepoznavanje tiskanih/pisanih simbolov, tiste, ki dajejo v ospredje proces razumevanja ali semantično plat branja kot tiste, ki poudarjajo integracijo dekodiranja in razumevanja pri branju. Sledita osrednji poglavji teoretičnega dela knjige, ki ju je avtorica nasloвила »Bralni modeli« in »Dejavniki branja« in predstavljata izhodišče za razvoj in oblikovanje njenega lastnega modela razvijanja bralnih sposobnosti in učinkovitosti. Avtorica podrobno opiše kar nekaj (zlasti kognitivnih) bralnih modelov, vendar ne z namenom iskanja optimalnega bralnega modela, temveč z namenom iskanja nekaterih skupnih načel, ki jih vključujejo različni modeli.

Medtem ko bralni modeli razlagajo, do kakšnih procesov prihaja med branjem v človekovih možganih, kakšno je zaporedje posameznih procesov in povezanost med njimi, pa ostaja še vrsta dejavnikov, ki sodoločajo proces branja in s tem tudi velike razlike v bralni učinkovitosti, tako enako kot različno starih bralcev. S. Pečjak jih razdeli v dve skupini: kognitivni in čustveno-motivacijski dejavniki. V prvo skupino uvršča dejavnike kot so učenje branja, sposobnosti zaznavanja, razumevanje branja, v drugo pa stališča do branja, interes in motivacijo za branje. V zadnjem poglavju teoretičnega uvoda avtorica naredi zanimivo povezavo med psihološkim in pedagoškim vidikom branja, ko bralno pismenost opredeli skozi t.i. celostni pouk branja in razvojne bralne stopnje. Posebej izpostavlja načela, ki jih mora vključevati celostni pouk branja, in sicer branje mora biti povezano z drugimi komunikacijskimi dejavnostmi (poslušanje, govorjenje, pisanje), branje mora biti povezano z dejavnostmi iz resničnega, vsakodnevnega življenja, bralni pouk mora spodbujati učence k branju umetnostnih in neumetnostnih besedil. Pri tem pa seveda branje ni neodvisno od bralnih stadijev oz. stopenj. Bralne stopnje si sicer sledijo v hierarhičnem zaporedju, vendar niso enoznačno določene s starostjo otrok ali razredom, ki ga učenci obiskujejo. Avtorica sicer prikaže več klasifikacij bralnih stopenj, podrobneje pa opiše bralne stopnje, kot jih je z vidika razvojno psiholoških značilnosti otrok oziroma mladostnikov in ciljev bralnega pouka opredelila J.Chall. J.Chall je bralne stopnje izpeljala iz Piagetovih razvojnih stopenj mišljenja in ob opisu vseh šestih bralnih stopenj posebej izpostavila bralne sposobnosti povprečnega bralca na posamezni stopnji.

V eksperimentalnem delu knjige avtorica prikazuje rezultate, dobljene pri praktičnem preverjanju svojega psihološko-pedagoškega modela za razvijanje bralnih sposobnosti učencev, ki ga je poimenovala »spiralni model razvijanja bralnih sposobnosti«. Pri razvoju modela se je oprla zlasti na kognitivno teorijo informacijskega procesiranja ter iz nje izpeljana novejša modela bralnih sposobnosti, psihološki model J.Chall in psihološko-pedagoški model G.Duffy in L.Roehler. Spiralni model, ki ga je eno šolsko leto preizkušala v eksperimentalni skupini učencev tretjega razreda osnovne šole, je vsebinsko razdelila na tri dele: prvi del programa je bil namenjen utrditvi tehnike branja, drugi del izboljšanju bralnega razumevanja, tretji del pa razvijanju sposobnosti fleksibilnega branja. Učenci kontrolne skupine so prav tako obiskovali tretji razred

osnovne šole, skupini pa sta bili približno izenačeni po naslednjih kontrolnih spremenljivkah: spolu, inteligentnosti in izobrazbeni strukturi staršev. Avtorica je dobljene rezultate podrobno interpretirala in jih smiselno povezovala s teoretičnimi izhodišči zapisanimi v prvem delu knjige, hkrati pa iskala možne izpeljave v pedagoško prakso, ki vselej zahtevajo razmislek o več dejavnikih, ki prispevajo k večji ali manjši bralni učinkovitosti. Rezultati kažejo, da so učenci eksperimentalne skupine po končanem programu pokazali v primerjavi z učenci kontrolne skupine boljše bralne sposobnosti nasploh in da so k večji bralni učinkovitosti prispevale vse bralne dimenzije. Gre za interaktiven in multiplikativen odnos med bralnimi dimenzijami, kar pomeni, da bolj avtomatizirane tehnike branja in večje besedišče pomenijo tudi višjo stopnjo razumevanja prebranega in seveda obratno. Povedano drugače: gre za pozitivne učinke aplikacije spiralnega modela na razvijanje bralnih sposobnosti učencev tretjega razreda osnovne šole. Rezultati pa kažejo tudi na pomen drugih dejavnikov na bralno učinkovitost, zlasti izobrazbenega statusa staršev in inteligentnosti učencev. Že sicer velike, statistično pomembne razlike v dosežkih med posameznimi skupinami različno inteligentnih učencev na začetku programa, so se po izvedbi programa le še povečale, praviloma v korist povprečno in nadpovprečno inteligentnih učencev. Tudi z vidika izobrazbene strukture staršev učencev so bile ugotovljene statistično pomembne razlike med skupinami učencev in to na vseh kognitivnih spremenljivkah. Avtorica posebej poudarja, da so po programu napredovali učenci vseh treh skupin glede na izobrazbeni status staršev, vendar razlike v napredku med skupinami niso bile pomembne. Ker so pri nekaterih bralnih dimenzijah večji napredek dosegli učenci iz nižjega in srednjega izobrazbenega statusa, avtorica meni, da spiralni model razvijanja bralnih sposobnosti lahko obravnavamo tudi kot kompenzacijski model.

Avtorica v knjigi Osnove psihologije branja predstavi za slovenski šolski prostor v najširšem pomenu besede zelo pomembne rezultate, ki sicer zaradi relativno majhnega vzorca v raziskavo vključenih učencev, ne dovoljujejo posploševanja o splošni učinkovitosti spiralnega modela razvijanja bralnih sposobnosti, kažejo pa strokovne preverjene in teoretsko utemeljene poti, kako preko operativnih ciljev, ki jih definirajo razvojne zakonitosti učencev in pedagoško-didaktične zakonitosti pouka, slediti končnemu cilju, to je pismenosti učencev. Ob široki paleti zbranih podatkov in prikazanih rezultatov mestoma pogrešamo bolj poglobljeno teoretsko razlago ozadja določenih rezultatov, npr. kaj v kontekstu spiralnega modela pomeni kompenzacijski program, kot tudi nakazano pot ali nakazane poti, kako v razvoj različnih modelov smiselno vključiti npr. vedenje o vplivu inteligentnosti na bralno učinkovitost. Manjka torej nekaj bolj poglobljene relativiziranja o prednostih in slabostih posameznih teoretskih pristopov in iz njih izpeljanih aplikacij.

Ker knjiga zanesljivo je ali bo pristala v rokah različnih strokovnjakov: psihologov, pedagogov, razrednih učiteljev, slavistov ... in je prav meddisciplinarnost njena odlika, je treba še posebej opozoriti, da so včasih prehodi iz psihološke znanosti na druga

znanstvena področja, zlasti področje pedagogike in didaktike, izpeljani sicer smiselno, vendar ne dovolj natančno, kar bi lahko povzročilo tudi napačno rabo strokovnih izrazov, kot sta npr. izraza sposobnosti ali znanje.